

ЗОРИЦА НЕСТОРОВИЋ

МЈЕСТО ЗА ПРИЧАЊЕ – „ДНЕВНИЧКИ ОТКУЦАЈИ” ИЗ ДАНА У ДАН

(Миро Вуксановић, *Из дана у дан*, 1–7, Сабрана дела Мира Вуксановића, треће коло, Архив Војводине, Нови Сад 2024)¹

Има нечег необичног у првом читаачевом сусрету са седам књига Трећег кола Сабраних дела Мира Вуксановића. Јер, када их наслови изразом *Из дана у дан*, који као да је пренет из неког недељника или дневног листа, а потом унесе готово лирску ноту поднасловном синтагмом „дневнички откуцаји”, Вуксановић онеобичава и оно познато, свакодневно, садржано у наслову, и оно поетско, интимно, садржано у поднаслову.

И заиста, како најједноставније а прецизно, стилски уобличено а памтљиво, насловити своје дневничке белешке ако не употребом израза у којем постоји одређена доза формулативности и отуда универзалности. Управо формулативност одликује и насловну и жанровску одредницу као део поднасловне синтагме, односно и израз *Из дана у дан*, и атрибут „дневнички”. Онеобичавање проистиче из речи „откуцаји”, која се у читаачевој свести по неком аутоматизму одмах везује за два појма – ЧАСОВНИК и СРЦЕ. Тачка њиховог сусрета је појам ВРЕМЕНА, које се у спољашњем, општем смислу мери секундама, минутима, часовима, данима,

¹ Реч на представљању Сабраних дела Мира Вуксановића у Огранку САНУ у Новом Саду, 2. априла 2025. Напомена: део наслова који гласи *Мјесто за причање* представља парафразу дела 556. стиха *Лажној цара Шћейана Малој* Петра II Петровића Његоша из реплике игумана Теодосија Мркојевића, која гласи: „Ако није мјеста за живјење, / А оно је мјеста за причање: / Причање је души посланица, / Ка тијелу ваше гурабије, / Па јошт какво те какво причање, / Из кога ће наша покољења / Вјечну силу душевну сисати” (ЈЛЦШМ, II, 8, 555–561).

седмицама, месецима и годинама, а у унутрашњем, појединачном, упосебљује откуцајима срца као мером трајања нечијег живота. Проток времена одједном добија и своју аудитивну димензију јер га означавају звуци, било да долазе споља као откуцаји сата, било да их осећамо изнутра као трептаје бйла. И тек ту, сликовито речено, можемо да ослушнемо извор онеобичавања. Јер, док се дневничко ослања на формулу *из дана у дан*, односно равномерност и неумитност у једноличном протоку времена мерљивог часовником, дотле *оѣкуцај* подсећа на неравномерност, убрзаност или успореност, застајкивање, поскакивање, произвољност у току који је условљен мисаоним или емоционалним одговором на какав спољашњи или унутрашњи подстицај.

У том смислу Вуксановићев уводни текст у ово седмокњиже треба разумети као поетичко-идејну пролегомену његових „дневничких откуцаја” састављену од десет кратких прича. Јер, његов симболички потенцијал проистиче из пишневог отпора сваком спољном омеђавању времена и признавања само оне мере коју времену даје човек сѐм. Када описује одређене догађаје од детињства до тренутка када исписује свој уводни текст „(Недеља, 24. март 2024, 16⁴³)”, а који су значењски означени ФОТОГРАФИЈОМ и РУЧНИМ САТОМ, Вуксановић супротставља лично време и унутрашњу вредност сваког појединца овековечености тренутка фотографијом и спољном значају који сат као симбол престижа доноси ономе на чијој руци мери време. И фотографија и сат као симболи престижности и посебности анулирани су аутентичношћу посебне егзистенције. Јер, и фотографија и сат сведоче о некој величини оних који су са њима у вези. Али ко одређује и потврђује ту величину? Тачније, одакле долазе потврде те величине? Споља. Зато наш писац показује отпор према томе јер нису важни ни фотографија ни сат – важан је онај који мери време и који успоставља начин на који се време мери. Све наметнуто, прописано споља, Вуксановић одбацује зарад унутрашњег мерења времена. Јер, у његовом свету његово је и време. А оно тече како он живи, а не како други желе да живи. Отуда су записи дана, датума и сати показатељ успостављања новог времена које важи само у микрокосмосу самог писца. Зато он при крају те своје пролегомене најпре напомиње:

Могоа сам себи да купим сат, могу то да учиним и сада, кад год било, али сам сигуран да то нећу урадити. После оноликих гледања у туђе сатове кад сам био млад, од првог сликавања па редом, после свих година са поклоњеним ручним сатовима, толике чини су на мене пале да не бих ни по коју цену себи купио ручни сат.

Од чини ми се чини да би ми то био крај, да не бих ниједан откуцај таквог сата издржао (10–11).²

А затим, у завршном ставу, уз образложење зашто ништа у својим „дневничким откуцајима” након толико година од тренутка њиховог настајања није желео да промени, писац истиче: „Не знам да ли је број записа тачан. Понекад сам их понављао, понекад прескакао, али ништа у том поретку нисам хтео да мењам. *Ако бих то дирао, осећао бих да сам себи саји за руку куйио*” (11; наше подвлачење).

Пред нама је по много чему врло необичан дневник који је Вуксановић водио од 9. јануара 2000. до 31. децембра 2003. Ни пре његовог почетка, ни након његовог завршетка његова рука није забележила ниједан дневнички запис. „Дневничким откуцајима” предочене су четири године пишевог живота. Писац је са нама поделио својеврсни емоционално-мисаони кардиограм својих 49 месеци на почетку другог миленијума које је у композиционом смислу распоредио следећи одређени ритам МОЗГА и СРЦА као две силе које – костићевски речено – у сваком човеку различитим поведима увек воде „страховит бојак ко бесни олуј и стари храст”. Јер, нити су у свакој од седам књига дневнички откуцаји на истом месту почели, нити су се унутар тих књига настављали један за другим у секундама, минутима, сатима, данима. Било је и прекида, било је и застоја, било је и дуплих откуцаја и прескакања, било је и шумава. Посматрани у целини започели су у подне 9. јануара 2000. а завршили су се пред поноћ 31. децембра 2003. Све непарне књиге почињу зими (прва, трећа, пета и седма), једна у пролеће (друга) а две у лето (четврта и шеста). Само последња књига, седма, обухвата годину у целини, а претходних шест доносе записе у распону од четири месеца у првој књизи, а затим од седам месеци (у другој, трећој, четвртој и шестој књизи) и шест месеци (у петој књизи). Две књиге (трећу и седму) отварају записи забележени у јутарњим сатима, две они записани у подне (прву и четврту), а највећи број књига, три, отварају записи означени вечерњим или ноћним сатима (другу, пету и шесту).

Колико тачно има записа? Свакако више од 4602, колико их је бројевима означено, јер писац на више места свесно дуплира број записа и о томе оставља траг. Не исправљајући бројеве у тре-

² Наводе из књига трећег кола Сабраних дела Мира Вуксановића доносимо према броју којим је „дневнички откуцај” забележен и/или према одредници времена записивања као ознакама које је дао сам писац, а место навода из уводног текста у седмокњижје *Из дана у дан* одређујемо бројем странице у загради након навода.

нутку када се определио да своје дневничке записе штампа, писац експлицитно показује да није желео да у њима било шта мења, те стога на већем броју места читамо ознаке „опет” или „поново”, или, као у следећем примеру, „656. (омашком изостављен број 655)”. Но, поред тежње да не уклањањем ових одредница потврди да у записима није ништа мењао, писац истовремено открива да је у корену његових „дневничких откуцаја” заправо ИГРА СА ВРЕМЕНОМ. Тако у запису 2402. читамо:

Календар. Имам га на столу, у пепељари, исправљеног, на премотавање, у њему се виде бројеви за три месеца, у правоугаонику. Често гледам у те бројеве у њихов црвени ред на крају, уз десну ивицу, који бележи недеље. Непријатно ми је док гледам дан претворен у број, ноћ претворену у поглед, све у тренутак, у брзину времена. Одавно сам разумео како ништа није хитро као време и одавно нисам од тога разумевања себе измицао, јер нема вајде, ништа ми не помаже, бива шта бива, али видим сасвим лош наставак свега — дани пролазе све брже, све су празнији, време је све неодређеније, грубље. 22. VIII 2001, 8:45.

У питању је отпор према пролазности времена и човека у времену. Свест о пролазности времена додатно је обременјена спознајом његове безсадржајности и истоликости. Ако је све једно исто и ако све личи једно на друго, онда као да време баш тим својим протицањем показује своју безсадржајност. Да би се ток времена осмислио, само време треба да буде испуњено догађајима, и то не било каквим, већ онима који времену дају садржај, којима време добија на аутентичности. Тек захваљујући својој аутентичности, појединац може укинути пролазност. Јер, како каже велики српски песник: „Кратак је живот ко сан, дела су вечита тек.” Границе у времену и укида и поставља човек својим осећањем, мишљу, делом.

Послушајмо шта Вуксановић бележи 2. XII 2001, у 17:55 под бројем 2711:

Како би штиво било ако бих редовно, из дана у дан, уносио описе шетњи, читања, разговора, усмених и телефонских, породичне и рођачке расправе, тајне и јавне послове, све! То би био покушај да се достигне немогућно, да се „преслика” живот, да се пресује (као у хербаријуму лист) сваки дан и свака ноћ, да се не затури ништа различито. Али, овде, код ове речи ваља стати. Смисао писања јесте у различитости. Ако је све исто, као што су нам дани исти, ако се дешава данас оно што је било јуче, онда нема сврхе, нема смисла да се такви догађаји описују. Тако би се дуплирала монотонија, тако

би се увећавала досада, тако би се још више умарале речи. Зато покушавам да одвојим понешто различито, а видим да је све што долази сваког дана сличније ономе што је прошло. Заборавио сам главно: исто се може рећи на сјасет начина, а ја једино могу рећи на само један начин.

Ако „ја једино могу рећи на само један начин”, онда није реч о реалистичком огледању живота у дневничком запису, мимезису, већ о преосмишљавању живота. Тачније, живот није оно што се мери откуцајима часовника, већ откуцајима срца и мисли које рука која пише (сасвим у складу са романтичарским разумевањем надахнућа) једноставно преводи у писани облик остављајући – опет костихевски речено – запис о заносу као стању између сна и јаве, и то не док он траје, већ тек кад прође. Али то што је записано мора бити суштина онога што се тим записом осмишљава. Мора бити суштина живота самог кад већ не може бити сâм живот. Насупрот веристичког добијамо симболичко огледало.

Веома често писац доводи у везу појмове СВЕТЛОСТ и РЕЧ, а њихова синтеза посебно добија на значају у његовим аутопоетичким и поетичким „дневничким откуцајима” („2052. Опет ми чиста светлост долази у свеску. Опет ми недостају речи да ту светлост кажем. Реч је светлост. То сада најбоље видим. 2. IV 2001, 8:52”). Јер, потпуно у духу романтичарске концепције посматране очима писца модерног доба, стварање се препознаје као ново рођење индивидуе, а сâм чин писања као онтолошки. Док пише, писац живи и управо то што остаје као „дневнички откуцај” има статус његовог стварног живота. Тај живот настаје осмишљавањем оног живота чије се време мери сатом. Он добија свој извор, своје место, своје време, свој смисао тако што догађаје из реалног живота провлачи кроз неко конкавно огледало пишчевог мозга и срца. А реч, као запис тог стварања, добија онтолошки карактер јер тек оно што је записано постоји у том новом, осмишљеном животу. То је, сликовито речено, Вуксановићево „мјесто за причање”.

Записи у седам књига *Из дана у дан* обухватају догађаје, мисли и осећања који су обележили пишчеву свакодневицу током четири године његовог живота. Размишљајући о феномену времена у његовим дневничким откуцајима, пред нама је стално лебдело питање зашто су издвојене баш те четири године. Зашто је баш тада решио да бележи „дневничке откуцаје”? И зашто то бележење траје само четири године? У својој причи о ручном часовнику који никада није сам себи купио нити намерава да то учини, као поетичкој пролегомени која симболички отвара седмокњижје „дневничких откуцаја”, Вуксановић о томе не говори много већ кратко

указује на случајност иза које стоји провиденцијалност односно нужност да записивање „дневничких откуцаја” отпочне.

У тренутку када почиње да бележи своје „дневничке откуцаје” Вуксановић има 56 година, а њихово писање окончава у својој 60. години. У целини их објављује када има 80 година. Међутим, у годинама које том објављивању претходе, наш писац је издвојио одређени број записа и штампао их као две издвојене тематске целине – *Повраћак у Раванград, биографске приповеснице с њолоћом и њисмом својих ликова* из 2007, чије је допуњено издање изашло 2016. и *Бројчаник, њућојисни дневници*, штампан 2021. Први објављени делови ове целине, посвећени Сомбору као месту бројних Вуксановићевих егзистенцијалних и професионалних радости и туга, излазе на светлост дана четири године након свог настанка и у свом прерађеном облику прерастају у прави роман о Сомбору. С друге стране пак аутобиографски записи под индикативним насловом *Бројчаник* посведочавају итинерер пишчевих путовања по свету, начин на који је тумачио своје сусрете са другим културама и обичајима, али и откривао истине о себи и менталитету и култури свог народа. Сви „дневнички откуцаји” у тој тематској целини задржавају свој редни број који им је писац доделио унутар свог дневника, који је, подсетимо, у том тренутку још увек необјављен у интегралном облику.³ На тај начин је открио да такав дневник постоји.

Овај моменат је важан за само настајање дневничких записа. Јер, дневник је увек израз затајености и апсолутне приватности без обзира да ли је реч о његовој књижевној или документарној врсти.

[...]: аутор води дневник из личних разлога и за личну употребу, само за себе, и при томе нема у виду његово објављивање. За разлику од писма, које такође представља документ за личну

³ Заметак идеје о објављивању путописних „дневничких откуцаја” представља 2681. Вуксановићев „дневнички откуцај”, настао двадесет година пре појаве *Бројчаника*: „Прочитао сам сваку белешку, од оне вајмарске до малопређашње, берлинске. Још ми је све неокрњено и живо, још сам у свему, још није стигла замена, па сам, ваљда зато, први пут помислио да би требало из мојих двогодишњих записа, свакодневних, одабрати овај сноп из Немачке, у њој написан, и објавити га. Не знам зашто би то требало учинити и коме би то било занимљиво, али сам, ето, на то окренуо мисао. И дошао ми је наслов за овдашње записе, који би, тобож, ишли под бројевима, од 2635. до овог, 2681. по реду, од почетка писања, да се види извадак, да све буде аутентично, са местом писања, датумом, сатом и минутом, првом руком написано, без исправки и подешавања, као покошена трава да остане, да се ниједан откос не преврне. А наслов би био Дојчиране белешке с пута. Допао ми се кад је дошао, а сада, написан, делује наивно, претерано тачно, али и непримљиво. Нека га овде. Хтео је да дође. Зашто бих га гонио? Не гони ни он мене. Наслов је наслов. И ништа више. Берлин, 24. XI 2001, 22:22.”

употребу, дневник никоме није упућен и у његову структуру није уписано очекивање одговора. Сваки лик коме се аутор обраћа фиктиван је и не подразумева могућност непосредне реакције на текст. Стваран у осами, текст дневника структурира се као неприкосновено интиман простор, посвећен и обележен тајном. Његово постојање одређено је одсуством публике и адресанта; одсуством другог чији би поглед са стране осветлио интимну драму писања и постојања.⁴

Све наведено важи и за седмокњижје *Из дана у дан*. Наш писац записује своје дневничке белешке уз пуну свест, како сам на више места запажа, да их нико неће видети, да оно што рефлектују није за туђе очи и уши, да само ту, на том месту може себи да да одушка, да призна, да освети неку туђу али и своју слабост, да искаже свој понос, радост, наду.

4545. Док пишем овде, самом себи, потпуно сам слободан. Иду речи једна за другом. Саме се јављају. Не могу да их стигнем. (То се и сада догађа. Ово пишем на прву помисао, без икаквог смишљања.) А када пишем на другом месту, ових дана, ништа није слободно. Све ми је укочено: реч, перо, мисао. Не личим на себе. Тешко ми је прочитати шта сам написао. О чему је реч? Шта је довело такву необику? Мислим да је све јасно. Када пишем овде, то чиним само себи. Немам оптерећења. Не марим како ћу шта рећи. А кад пишем онамо, када хоћу књигу за објављивање, укрутим се, уозбиљим се, помишљам на друге, вагам, тражим, смишљам, преписујем, а када тако чиним, мора испасти нешто о чему нико неће водити рачуна. Како то да решим и како да променим обичај? То је тешко питање. Остаће без одговора. К. Јела, 6. X 2003, 12:15.

Све је то својствено дневничкој форми која се – према проучаваоцима овог жанра – од свог постанка сматра самодовољном. Онај други од кога је затајена, указују истраживачи, парадоксално своје постојање потврђује захваљујући сталној свести писца дневника о томе да нико не треба да зна да он дневник пише. У 642. „дневничком откуцају” Вуксановић се пита:

Да ли бих овако писао о људима када бих знао да ову свеску неће нико осим мене отворати? Не бих, али не помињем, иначе, оне што их не волим. (Хтео сам рећи што их мрзим, али то не би било тачно. Не знам кога мрзим. Нема га.) 9. III 2000, 13:15.

⁴ Татјана Росић, *Произвољност дневника. Романџичарски дневник у српској књижевности*, Институт за књижевност и уметност, Београд 1994, 12.

Па ипак, код Вуксановића постоји тенденција осамостаљивања одређених делова дневничке целине и њихове интерполације и рекомпозиције у нову творевину (*Пућ у Раванџаг* и *Бројчаник*). Та врста унутрашње субверзивности дневничке форме доводи у питање њене основне постулате. Дневник престаје да буде простор свесно тајене интима јер неки његови делови сада постају објављени вољом аутора. Не треба заборавити да до тога долази тек кад записивање буде завршено, односно вођење дневника окончано. Дакле, док га пише, писац остаје у оквирима поетике дневника. Али кад одлучи да објави неке његове делове, притом јасно стављајући читаоцу до знања одакле они потичу и чувајући место које они заузимају у целини из које су издвојени, писац мења његову структуру. Та врста промене је по нашем осећању ствари могућа из два разлога. Први је ФРАГМЕНТАРНОСТ која је инхерентна дневничкој форми. Други је сâма ПРИРОДА ЗАПИСА који и јесу и нису прави дневнички записи. Они су у суштини управо оно што њихова поднасловна одредница каже: „дневнички откуцаји” прерушени у коментаре, податке, документе, лирска интермеца, медитативне записе, дијалоге, сећања, портрете, записе снова, етнографске записе, лексиконске одреднице, цитате и аутоцитате, поетичке и аутопоетичке осврте, изјаве за медије, транскрипте телефонских разговора, путописне белешке, антрополошке записе... Иако донети по хронологији свог записивања, они нису узрочно-последично повезани. И индивидуализам субјекта и поетика фрагмента чији корени леже у романтизму уносе у Вуксановићеве „дневничке откуцаје” наслеђе романтичарске слике света које је преобликовано на модернистички начин. „Фрагментарност романтичарске форме адекватна је како самосвести растрзаног субјекта, тако и асоцијативно-алогичној произвољности писања која афирмише неспутаност и неограничену слободу пробуђених духовних моћи.”⁵ Вуксановић се опредељује за фрагмент као писац, стваралац, јер је то, баш као у романтичарској поетици, „облик који подразумева сажетост лирског и продорност логичког, строго субјективног и апсолутно универзалног, позивајући се, с једне стране, на традицију афоризма и пословице, а с друге на сугестивност емотивног набоја стиха”.⁶ Међутим, тај текст – хибридан по својој форми а енциклопедистички по свом садржају – обједињен је једним заједничким именитељем, а то је избор из онога што је испунило четири године у животу једног човека.

И сада се поново враћамо нашем питању о разлозима који су определили писца да дневник води баш током те четири године,

⁵ Исто, 41.

⁶ Исто.

а не ни пре ни после њих. За нас је оно централно јер сматрамо да одговор који на њега можемо дати указује на основну жанровску структуру овог текста и отуда на његову функцију која је, верујемо, мотивисала нашег писца да – сасвим нетипично за писца неког дневника – своје „дневничке откуцаје” објави. Иза свега стоји њихов садржај. Шта они доносе? Већ смо напоменули – свакодневницу једног писца, управника Библиотеке Матице српске, активног јавног посленика у животу своје националне заједнице, државе и друштва, сина, брата, родитеља... Догађаје, мисли и осећања који су „из дана у дан” одређивали његово приватно и јавно биће унутар свих његових наведених идентитета: и личног, и породичног, и језичког, и друштвеног, и националног, и религијског... Тај плурализам појављивања његове личности, њених улога и дужности, нада и жеља, слобода и обавеза... предочен је језички ефектно, каткад гномично, врло често пресенчено хумором и иронијом како према другима, још више према самом себи, лирски обојено или прожето медитативно-рефлексивним тоном.

Уколико из перспективе Вуксановићевог досадашњег живота поближе осмотримо само те четири године, односно период од јануара 2000. до децембра 2003, приметимо да он није занимљив само као време прелаза из једног миленијума у други. Иако би већ сама та чињеница била и више него довољан изазов за једног писца да промишља о својој егзистенцији унутар лиминалности миленијума, сматрамо да су наведене године само оквир унутар којег се одиграо својеврсни тренутак пишчевог себепознања. Јер, те четири године испуњене су догађајима који су, такав је наш утисак након читања „дневничких откуцаја”, на изванредан начин освестили неке његове погледе на живот и сопствено стваралаштво. У питању су следећа два догађаја: смрт оца Душана и објављивање романа *Семољ Ђора, азбучни роман у 878 њрича о ријечима* и његова рецепција. По нашем суду ти догађаји су међусобно нераскидиво повезани. Они творе тематску окосницу Вуксановићевих „дневничких откуцаја” унутар које се у спиралном кретању непрестано преплићу, додирују на местима где то најмање очекујемо, повезују, осветљавају једни друге. Око њих су у концентричним круговима развијани, промишљани, бележени – било као узгредни, било као централни – сви други догађаји, мисли и осећања нашег писца без обзира на то да ли припадају приватној или јавној сфери његовог бића.

На основу „дневничких откуцаја” читалац може закључити у којој су мери та два догађаја значајна за лични идентитет нашег писца. Фигура оца је у његовом животу мера постојања у свету. Она је у Вуксановићевом доживљају граничник времена које претходи очевом физичком нестанку на овом свету, и времена које за

њим следи. Јер, записи о бризи за оца, његово здравље и живот, а затим о туговању за њим, размичу завесе времена на тај начин да наш писац и кроз сећање, и кроз бол, и кроз грч, и кроз сету, и кроз онемелост, призива времена свог детињства, одрастања, формирања, зрелости над којима је увек бдела изворна и ничим непомерива снага његовог оца Душана. Очева вишеструка физичка онемогућеност која га је пратила кроз живот директно је пропорционална његовој духовној снази и аутентичној мудрости до које се – како то кажу стари Грци – може само стићи кроз патњу у којој је немоћ тела ништавна према свемоћи душе, дакле баш онога појма који стоји у корену његовог имена. Мало је рећи са колико лирског набоја и аутентичне емоционалности Вуксановић исписује записе о својој љубави према мајци и оцу, о значају фигуре оца у свом формирању, о очевој болести, смрти и сахрани, о првим годинама свог живота без оца, о књизи завештања своме оцу, тракама које носе запис његовог гласа. То треба прочитати. Као, на пример, запис 888:

Душан јуче и данас мирује. Куња и ћути. Слабо једе. Узме помало сока и витамина. Необично ми је када он клоне. Откако знам за себе, он је јак, он је стамен, он је у свему срећен и сабран. Сада, први пут, видим како га издаје снага и како се тешко сналази у простору. Знам ја да он има три године мање од сто година, али му ја стално, у себи, говорим: Не дај се, Душане! Издржи ово до стотине па ћемо се после договорити! Тако, а знам да ћу му и онда тако говорити. Он ми даје снагу. Он ме дозива овде. Он ми отвара жељу да овамо долазим. Он не сме отићи. Он ми је заклон. Он је отац, а за оца се не пита колико је стар. Отац је увек млад. Мајка ми је отишла нагло, млада. Он неће то учинити. Крња Јела, 28. IV 2000, 15:30,

или онај под бројем 917:

Да ли знаш, Душане, да сам с тобом, да те држим за руку, да ти шапћем речи подршке, да те не дам, да сам ти пришао као увек и да чекам твоју сталожену реч? Да ли знаш, Душане, да сам тужан као никад и да се мучим са собом? Знаш ли, Косо, да сам са тобом, да ти помажем, да ти не могу казати колико сам ти привржен и колико осећам захвалности према теби? Ти си Душану олакшала најтеже дане када је остао без снаге, без вида и када је неправедно уцвељен од онога коме је све дао и кога је највише волео. Праведно је да си са њим, али није праведно што си сама са њим. То не може бити праведно. Како ћемо ти помоћи? Имамо ли право да будемо овамо? Хоће ли Слобо доћи и остати? Рекао је да хоће. И Милован је рекао да хоће, да би остао да је ишао с нама. Све то не може смањити

Душанову патњу. То је мука и то нема одмене. Да ли смем, Боже, да се молим: помози Душану, помози мојем оцу, он је то заслужио, он је човек врлине и памети, он је пример како се теби служи праведним пословима! Немам других речи. 1. V 2000, 23:59,

или 948:

Не смем и не могу да напишем колико сам ноћас тужан. Ништа ме не може померити. Имао сам два-три разговора без одјека, а када се год то деси, ја сам овакав. И долази ми пред очи, стално, иста слика: Душан са савијеном главом у рукама када сам га последњи пут видео, а за том ужасном успоменом гледам Коју пред вратима од куће, у мајско јутро, када сам је последњи пут видео. Починули су они, али ја нисам. 13. V 2000, 23:40.

Кроз лик оца Вуксановић уводи тему породице доживљене у оном аутохтоном смислу као колевке индивидуе. Ту посебно место припада пишчевој сестри Коси, чије би друго име могло гласити Љубав. Зато ћемо издвојити „откуцај” 1756, јер је он за нас узвишена мера односа детета према родитељу и брата према сестри:

Када су Душан и Коса зимовали сами у нашој кући, прича она, у креветима уз исти зид, његов је горе до прозора, а њен кревет је испод њега, иза клупе по којој је Душан „ишао” руком када је излазио, слеп, али је излазио без њене помоћи, сам, па је причала Коса како је једне зиме када јој није било добро, када је помислила на најгоре, о чему Душану ништа није говорила, да га не узнемирава, да му не учини нажао, јер је све чинила да тако не буде, па није спавала – то и није спавање било, ни у другим ноћима, јер је као зец била напола будна, сваке ноћи, ако му нешто буде требало – па није, каже, спавала у кревету, спавала је на клупи да би је Душан нашао ако јој се нешто догоди, не дај боже, што и није било, али је она на све мислила, па и на то, као нико добар, као што само Коса може. 31. XII 2000, 16:20.

Фигура оца из пишчеве сопствене егзистенције активира се у егзистенцији његове деце. Значај који је отац имао у његовом животу, писац рефлектује у свој однос са сопственом децом. Низ топлих записа стоји у вези са сином Данилом и ћерком Јеленом. Поменућемо само два: 1973. који гласи:

Број испред ове реченице је необично леп и за мене узбудљив. У њему је најбоља истина да су нам доласци дечији главна животна

узданица, да без тога не би вредело ништа, да бисмо живот провели у празнини и у бесмисленом чекању. У броју који открива годину 1973. и њен 29. по реду децембарски дан налази се цела радост. Тада је у Сомбору рођен Данило. Зато је у овом тренутку обасјан Сомбор као место почетка свега што је узбудљиво, осветљен је Нови Сад као наставак почетка, осветљена су сва лица Црвене греде која су дошла на Данилове слике, осветљена је моја рука, перо у њој, папир у свесци, реченица коју пишем и све што видим и чујем, све. 8. III 2001, 17:59

и онај у којем под бројем 2244. читамо:

Сунце ми је стигло на прозор, на руку, у свеску, у ову реченицу. Стигла је Јелена на своје место и све је постало друкчије, све се променило и све је постало светло, лепо. Није било тако јуче. Јуче је све било затамњено. Овоме не треба ништа додати. Срећан сам. 19. VI 2001, 9:26.

Из фигуре оца претаче се сва пишчева духовна физиономија, однос према пријатељима и онима који то нису, однос према ауторитету, однос према наслеђу и језику. С њом у вези су и извориште и исходиште целокупног Вуксановићевог стваралаштва који стају у само једну реч, а она гласи СЕМОЉ. Семољ као предачка тајна, као магични свет, као митско време, као заумни језик, као исконска мудрост. Јер, Семољ су отац, мајка, сестра, браћа, завичај, камен, гора, земља, вода, људи, сат, слика, пријатељи, слабости али и врлине, кућни праг који чувају старице, чекајући да дођу они који су усудом, вољом, потребом отишли у свет, усамљене, стопљене са каменом, окамењене од чекања да се на видику појави неко ко потврђује њихов завет, очување огњишта... рад, реч, слово, писање, рука која пише, говор, причање... Једном речју: све(т).

887. Дао сам књигу оцу у руку. Пипао је и питао ме како се зове, како јој је наслов. Када је чуо Семољ гора, рекао је: Мора бити толика књига. Семољ је велики па је и књига велика. А Коса је, по обичају, коментарисала: Шта се ради са Семољем? Докле доспјеше наше букве и камење? Одоше у бијели свијет! Крња Јела, 27. IV 2000, 19:37.

Семољ је и на јави и у сну. Наш писац често записује своје снове интуитивно осећајући њихов значај. Први „дневнички откуцај” који отвара седмокњижје *Из дана у дан* доноси пишчев запис сна у којем је сусрео Милорада Павића на ливади попут оних у

завичају и који му је рекао: „Прочиџао сам ѿи Семољ. Одавно нисам ѿако уживао. Волео бих да сам ѿакву књију ја најписао. Нисам је исѿуѿиѿао из руку. Никад ѿако нисам био задовољан. Пре неколико дана, у Академији, на сасѿанку, рекао сам свима, а ѿособно Милки Ивић, да си најписао књију која мора биѿи узор и ѿрекор у раду. Када сѿавам, ѿвоја књиѿа ми је ѿод ѿлавом. Хоћу да је научим најамеѿи.” Тај запис је у дослуху са 643. „дневничким откуцајем” о стварном догађају из пищевог живота који се одиграо 17. марта 2000:

Јуче ми је Милош Јевтић (дошао са својом Миром и Богданом Терзићем) тражио *Семољ* да га однесе Милки Ивић и питао ме је да ли бих желео да она говори на представљању књиге. Када сам дошао у стан, узео сам претходну свеску, малу, и у њој тражио запис о малом сну – како ми је Милорад Павић рекао о књизи и како је похвалио *Семољ* пред Милком Ивић. То је први запис од ових 688. Ништа није случајно. Књига је отишла Милки Ивић. 18. III 2000, 21:55.

Сневано каткад најављује, каткад резимира оно што писац интуитивно осећа или зна. Кроз његове сне шетају, поред њега пролазе, са њим разговарају, знани и незнани, рођаци и познаници, живи и умрли писци. Неки снови су наговештаји будућности. Неки су епилог дневних искустава која писац кроз сан несвесно рационализује откривајући тако своје тегобе, налазећи решење за неку муку, отклањајући бол, или савлађујући тугу, бес, љутњу...

Као дело које је одредило место Мира Вуксановића у српској књижевности, премда је и пре и након њега наш писац објавио више успешних остварења, *Семољ ѿора* – њен излазак из штампе, одзиви на њу у широј јавности, код рођака, пријатеља и најширег круга читалаца, од стране академске јавности, књижевне критике, друштвених и политичких кругова – иницијални је моменат за бројне записе разговора, коментара о реакцијама на појаву књиге, рефлексија о књижевном награђивању и књижевним наградама, начину њиховог (не)додељивања и (не)уручивања, политичким и идеолошким контекстима књижевног стварања и улози писца у једном по многим основама подељеном друштву. Савремени читалац који се родио док је *Семољ* настајао упознаће многе писце, књижевне критичаре, академике, научне истраживаче, новинаре управо на основу њиховог односа према *Семољу* и његовом творцу, осетиће врење такозване „књижевне чаршије”, дух издавачких кућа и њихових уредника, књижевног живота чији се живост, разноликост и обим не могу ни упоредити са данашњом маргинализацијом књиге и писаца. У „дневничким откуцајима” похрањена је своје-

врсна архивска грађа културног, друштвеног и политичког живота Србије и Црне Горе на прелазу из XX у XXI век, драгоцен јер је лична и припада животном искуству једног од најзначајнијих савремених писаца који је живео у временима страшних догађаја и великих политичких и друштвених промена у нашој стварности.

Још једном треба истаћи да своје осврте, коментаре, вредносне судове о људима и догађајима Вуксановић оставља онаквим какви су били у тренутку записивања, дакле пре две деценије. Писцу треба одати признање на храбрости да објављивањем „дневничких откуцаја” читаоцима открије своја суочавања са собом и другима. Храброст је праћена и високом етичком мером јер о људима и временима која је са њима делио писац говори на основу свог искуства. Читалац јасно запажа да се његов однос према одређеним личностима током година мења, да им не заборавља учињене неправде, али ни оно добро, да размишља о разлозима због којих се удаљава од оних до чијег је мишљења држао, као и о томе шта је то што су они изгубили у његовим очима, као и да види промене у њиховом понашању према њему и тумачи их у складу са околностима. Личности су увек представљене динамички, односно кроз њихово делање. Писац настоји да разуме и објасни зашто се неко на одређени начин понаша без обзира да ли га је у нечему разочарао, изневерио или га је пак обрадовао, у нечему му помогао. На делу је рационалистички дух којим се превладава свака тренутна емотивна реакција, мада се и она бележи. Управо тежња ка објективном, рационалном односу према себи и другима, у пишчева промишљања сопствених и туђих заблуда, слабости, врлина, нада често уноси хуморну или иронијску ноту. Такав је, на пример, кратак запис о човеку који намерава да Рукописном одељењу Матице српске преда

хиљаде страница својих сећања, дневника и разних бележака. Помислио сам ко ће то читати, а онда се сетио да слично и ја радим, овде, у овим реченицама, радим оно што ни мени није потребно. Страшно. 12. V 2000, 12:55

или коментар да своје „дневничке откуцаје” увек пажљиво чита и прегледа али да се то не може рећи за књиге које је дуго, муко-трпно исписивао јер су оне лек за његову несаницу:

То радим годинама. Када не могу да заспим, прихватим своју књигу, почнем да читам и слатко одем у сан. Да ли се овако тешим или се овако оправдавам? Не умет да кажем, али је обоје за мене

неповољно. То знам одавно, али ништа не чиним да се мењам. Допадам се, ваљда, самом себи. Ето ми критеријума! 12. VIII 2002, 18:42.

Вуксановић је спознао аутобиографско-мемоарску снагу својих „дневничких откуцаја” и у том светлу треба гледати на његову одлуку да их штампа. Јер, они доносе записе о времену које је за њега било вишеструко пресудно како у домену приватног, тако и у домену његовог јавног бића. Док их писао, он је интуиитивно осећао, као и сваки стваралац, значај времена које живи. Када је решио да их објави, он је потврдио оно што је тада тек наслућивао. У томе је основна вредност „дневничких откуцаја”. Јер, рука која их је исписала је посвећеничка рука која писањем заправо дише. Рука оног који одано служи своме таленту, своме позвању, на општу добробит. Мајсторска. И то у оном значењу које писац кога Вуксановић често среће у својим сновима, Иво Андрић, на следећи начин описује у једној од својих приповедака:

Бити мајстор, значи умети одвојити за време рада свој посао од свега осталог, знати тачно, и једино пред очима имати: шта треба урадити и како то урадити; не обазирати се ни на што што нема са тим везе; не бринути се за успех, не помишљати на неуспех; ничега се не плашити, а ништа не остављати случају; увек бити сав при оном делу посла који у том тренутку обрађујеш. Ако тако радиш, све око тебе ради с тобом и све ти помаже, свака алатка ти је пријатељ, свака промена путоказ, а материјал под руком послушан; све иде без грешке и застоја, или, боље речено: свака се грешка поправља и сваки застој надокнађује. Тада твој посао мора да напредује, и што даље, све боље; уз пут јача и бива лепши, јер расте из себе као биљка из семена које је пробрано, добро посејано, и за које је све предвиђено.

Бити радник и мајстор, човек од посла! Ничег бољег ни поузданијег у овом животу, у ком много добра нема, а поуздано није ништа.⁷

⁷ Иво Андрић, „Осатичани”, у: Иво Андрић, *Пријовейке (1949–1960) II*, приредиле Ливија Екмечић, Марија Благојевић, Зорица Несторовић, Критичко издање дела Иве Андрића, коло 2, књига 9, Задужбина Иве Андрића, Београд 2018, 156–157.